

Herdenken en vieren vormen belangrijke tradities in onze samenleving. We staan dit jaar stil bij het feit dat Nederland 75 jaar geleden is bevrijd en we sindsdien in vrijheid leven. De Tweede Wereldoorlog verdwijnt steeds verder in het verleden. In de afgelopen decennia is de Nederlandse maatschappij ingrijpend veranderd. Bovendien zijn er steeds minder mensen die de Tweede Wereldoorlog nog bewust hebben meegemaakt. Hoe kan de maatschappij en daarbij met name de kinderen doordrongen blijven van de relevantie van deze oorlog voor het heden en de toekomst? Met deze vraag ging beeldend kunstenaar Corine Aalvanger in gesprek met de leerlingen van OBS Baalder te Hardenberg. In een openhartig gesprek kwamen verschillende vragen en stellingen aan bod. Hoe ervaren leerlingen vrijheid anno 2020? Welke waarde hechten zij aan de rituelen tijdens de doden-herdenking? Tijdens het gesprek werd onafgebroken een krijtje doorgegeven en werd er een onafgebroken lijn getekend op papier. Daarnaast werd het gesprek vastgelegd op video.

Onvoltooid Verleden

herdenken gaat altijd over de toekomst

Het verhaal rond
pand Voorstraat 18 te
Hardenberg – waar
de joodse familie
Leman tot 1942 hun
woning met slagerij
had – is een eerbetoon
in woord en beeld ter
nagedachtenis aan alle
mensen, afkomstig
uit Hardenberg, die
de oorlog niet hebben
overleefd.

toen
in de wachtkamers van de dood
de douchekoppen hun onzichtbare werk deden
toonde de ontmenselijking
haar ware gezicht
dat was
wat er gebeurde

nadat
de sterren op de kleding gestikt
de schuilplaatsen verraden
de huizen geleegd waren en
ze als vee in stinkende wagons
onwetend nog
de tocht aanvingen
naar de totale vernietiging
want dat was
wat er gebeurde
meer dan vijf en zeventig jaar
geleden

vandaag
verraden struikelstenen
de plek
van nooit teruggekeerden
van onvoltooid levens

er zat
nog een rotte kies in de straat
eindelijk getrokken

dat is wat gebeurde
in de week
dat LEVENSLICHT ontstoken werd
en zo
aan de slachtoffers van de HOLOCAUST
een gezicht gaf
en ons opriep

te herdenken
in de onvoltooid verleden tijd

Anton Guiljam

nooit weer

we vierden de bevrijding, herdachten de slachtoffers
en zeiden: dat nooit weer
nu verraden struikelstenen de huizen
van nooit teruggekeerden, van onvoltooide levens,
slachtoffers van rassenhaat

maar weer kruipt rassen- en vreemdelingenhaat
als een sissende gifslang
in de hoofden van
ik beter dan de ander

opnieuw
herdenken we de doden en vieren we de vrijheid
maar bedenk wat er gebeurt
wanneer haat en hebzucht die vrijheid vertrappen
vrede is niet vanzelfsprekend

anton guiljam

Aan het begin van de oorlog bestond er een levendige joodse gemeenschap in Hardenberg, meest kooplieden. Sommigen woonden er al generaties, daarnaast waren er joden die vlak voor de oorlog uit Duitsland gevlucht waren voor de Nazi's en dachten een veilige plek gevonden te hebben.

Een van de joodse inwoners was Mozes Leman die, samen met zijn vrouw Othillia, de slagerij aan de Voorstraat 18 had overgenomen van zijn vader Liepman Leman.

Zij waren gewaardeerde inwoners van Hardenberg, ingebed in de toenmalige gemeente door hun maatschappelijke betrokkenheid. In de loop der jaren werden hun drie kinderen geboren: Sientje, Mathilde en Liepman.

In 1942 werden zij gedwongen huis en haard te verlaten en naar Westerbork afgevoerd.

Het hele gezin werd vermoord in Auschwitz, op dezelfde dag, 26 februari 1943.

Hetzelfde lot als dat van bijna alle joodse mensen uit Hardenberg die in een van de concentratiekampen van Nazi-Duitsland het leven lieten.

Mozes Leman - 37 jaar / **Othillia Leman-Levie** - 34 jaar

Sientje Leman - 9 jaar / **Mathilde Leman** - 8 jaar / **Liepman Leman** - 6 jaar

Onvoltooid Verleden

herdenken gaat altijd over de toekomst

Ter gelegenheid van de herdenking van 75 jaar bevrijding heeft HardenbergArt een expositie samengesteld met als rode draad de voormalige slagerij van de Joodse familie Leman aan de Voorstraat 18 te Hardenberg. Dit pand is onlangs afgebroken.

Door middel van een fotoserie van dit pand heeft kunstenaar/fotograaf Gijs Dragt de essentie van een voorbij verleden zichtbaar gemaakt, daarnaast zijn schilderijen van hem te zien, binnen hetzelfde thema.

Kunstenaar/fotograaf Corine Aalvanger heeft met jongeren uit het basis- en voortgezet onderwijs een project samengesteld door middel van o.a. fotografie en internet, met als doel dat jongeren zich bewust worden van wat 'vrijheid' inhoudt, zowel vroeger, nu en in de toekomst.

De resultaten van dit project vormen een onderdeel van de expositie.

De expositie en een publicatie in de vorm van een herinneringsmap, met daarin onder meer een impressie van het werk van de kunstenaars en gedichten van Anton Guiljam, vormen samen een eerbetoon in woord en beeld ter nagedachtenis aan de lotgevallen van de familie Leman, als symbool voor al die anderen, afkomstig uit Hardenberg, die de oorlog niet hebben overleefd. Daarnaast kan de vraag gesteld worden: hoe gaan wij met onze vrijheid om in onze maatschappij?

Team HardenbergArt
April 2020

